

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто необхідність формування готовності у майбутніх вчителів початкової школи до реалізації педагогіки партнерства в сучасних умовах Нової української школи. Охарактеризовані основні принципи та поняття педагогіки партнерства. Розкрито потенційні дидактичні та виховні можливості використання крашій зразків різних видів мистецтва як універсального засобу формування та емоційного усвідомлення основних положень педагогіки партнерства у майбутніх учителів. Узагальнено досвід доцільного використання класичних та сучасних творів мистецтва в процесі викладання дисциплін не мистецького профілю. Висвітлено приклади реалізації означеного підходу в процесі викладання дисципліни “Основи педагогіки зі вступом до спеціальності”.

Ключові слова: педагогіка партнерства, види мистецтва, виховний потенціал мистецтва, підготовка вчителів початкової школи.

В контексті стратегічних завдань сучасної вищої педагогічної освіти, що визначаються Законом України “Про освіту” (2016 р.), Державним стандартом початкової освіти від 21.02.2018 р, Концепцією “Нова українська школа” (2016 р.) визначальним напрямом є створення умов для професійної підготовки вчителя, зорієнтованого на гуманістичні та демократичні цінності, особистісно-рівноправні, партнерські стосунки між суб'єктами освітнього процесу. Освітня концепція сучасних педагогічних вишів спрямована на формування у майбутніх учителів особистісної культури партнерських відносин у різних видах професійної діяльності, обираючи ту чи іншу стратегію і тактику взаємодії.

Слід зазначити, що ідеї педагогіки партнерства були закладені ще видатними зарубіжними педагогами минулого (Я. Коменським, І. Песталоцці, Ж. Руссо), педагогами-реформаторами початку ХХ ст. (А. Дістервегом, Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнер, Г. Літц, А. Нейлл, Е. Паркхерст, П. Петерсон, К. Уошборн, С. Френе та ін.),

Значний внесок у розробку теорії і практики педагогіки партнерства зробили радянські педагоги-новатори кінця ХХ ст. під назвою “педагогіка співробітництва” (Ш. Амонашвілі, В. Д'яченко, С. Лисенкова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, В. Шаталов та ін.), сучасні вітчизняні педагоги (Н. Гузик, М. Елькін, М. Касьяненко, Л. Пінчук, Т. Пушкар, Л. Ярославська).

Проблему партнерства, рівності як суспільної цінності висвітлено у працях сучасних філософів Г. Васяновича, М. Кагана, В. Кременя, В. Молодиченка. Окремі аспекти підготовки майбутніх учителів до реалізації педагогіки партнерства розроблено в працях вітчизняних вчених, присвячених: організації педагогічної взаємодії (Ю. Костюшко, С. Жданенко, О. Матвієнко, Т. Пушкар), професійного спілкування (І. Барановська, Г. Васянович), діалогічного навчання (П. Автомонов) та ін.

Мета статті – охарактеризувати особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації педагогіки партнерства засобами мистецтва.

Володіння педагогікою партнерства вчителями, її принципами, методами і формами реалізації є одним із напрямів реформування системи освіти, що визначені у концепції Нової української школи та Професійному стандарті вчителя початкової школи. У вище названих документах висувається низка вимог як до особистісних якостей вчителя гуманістичного спрямування (доброзичливість, тактовність, ширість, зацікавлене ставлення до учнів, розуміння інших людей, які мають власні цінності, інтереси та здібності, відкритість для будь-яких думок учнів, бажання ділитися з ними своїми думками та почуттями, здатність до співчуття та ін.); так і професійних компетентностей, як то: здатність до організації взаємодії з профільними фахівцями щодо планування освітнього процесу; здатність до організації співпраці з батьками в різних формах взаємодії; здатність до координації взаємодії осіб для гармонійного розвитку учнів; здатність до усвідомлення своєї ролі як педагога початкової освіти, системи цінностей, мети та завдань професійної діяльності вчителя; вміти реалізовувати доцільні методи, форми й засоби навчання та забезпечення взаємодії під час освітнього процесу, у тому числі і зворотного зв'язку під час проектування діяльності учнів та вчителя на уроці; демонструвати повагу до особистості дитини й толерантне ставлення до неї, у тому числі й до дитини з особливими потребами; підтримувати дітей [1].

В сучасних нормативних документах актуалізуються такі основні принципи педагогіки

партнерства, як: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) добровільності й спільних інтересів.

Отже, вчитель має забезпечувати в освітньому процесі високий рівень взаємодії з учнями, реалізовувати комунікативний, інтерактивний (взаємодія) та перцептивний (сприймання) аспекти спілкування (Г. Андрєєва, Г. Костюк, О. Матвієнко, В. Роменець, М. Ярошевський) [3].

Провідні ознаки педагогіки партнерства в освітньому процесі

Провідні ознаки педагогіки партнерства	Зміст провідних ознак
Спільна мета	Виховання творчої особистості, яскравої індивідуальності, залучення її до духовних, національних, особистісних цінностей
Спільна діяльність	Взаємодія вчителя і учнів в освітньому процесі для загального й особистісного успіху
Координація (узгодження позицій)	Міцний інтелектуальний, емоційний, міжособистісний взаємозв'язок, контакт
Позитивна взаємозалежність	Оптимальний розподіл обов'язків, ролей, взаємне стимулювання, підтримка, обмін інформацією, постійний зв'язок з товаришами
Колаборація	Колективна і особистісна відповідальність за результат роботи
Активна творча позиція учасників	Народження нового результату, найповніше розкриття внутрішнього потенціалу вчителя і учнів
Суб'єкт-суб'єктна взаємодія	Визнання рівності та цінності вчителя та учнів

З погляду досліджуваного питання великий виховний потенціал щодо підготовки майбутніх учителів до реалізації педагогіки партнерства мають як демонстрування різних видів мистецтва на заняттях, в образах яких знайшли втілення ідеї партнерської взаємодії так і включення студентів у різні види мистецької діяльності на засадах партнерства (сприймання – оцінювання – виконання – творення).

О. Рудницька неодноразово висловлювала думки щодо необхідності підготовки майбутніх учителів до співробітництва з учнями. Зокрема, вчена акцентувала роль “стилю співробітництва” [6, с. 27], який необхідно вдосконалювати у процесі художнього спілкування вчителя та учнів. Цей стиль, на думку автора, має бути орієнтованим на рівноправність та взаємне збагачення партнерів, через систему “педагог-студент-музика-учень” [4, с. 27]. Варто відзначити, що О. Рудницька приділяла значну увагу діалогічним формам (міжособистісний та внутрішній діалог) художнього спілкування у процесі розвитку педагогічної культури студентів [6].

Науковець виділила інтегральні особистісні якості майбутнього вчителя (комунікативність, емпатію, креативність та рефлексію), які сприяють досягненню високого рівня оволодіння “мистецтвом душевного контакту з учнями”. Вчена приділяла суттєвої уваги знанням учителя про важливість співпереживання та співчуття, які сприяють художньому спілкуванню учнів із творами музичного мистецтва. На основі цих форм виявляється і формується спільність настроїв і думок вчителя та учнів, виникає згуртованість між ними [4].

Зазначимо, що саме твір мистецтва стає об'єктом діалогічного спілкування на рівні викладача та студента, що впливає на формування у них спільних естетичних позицій та поглядів (творчої інтерпретації). Діалогічне спілкування передбачає ситуацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії, тобто “обміну” інформацією, за якої викладач і студент відкривають один одному власну систему цінностей, переконань, переживань та узагальнень у тій мірі, в якій це можливо при збереженні кожним власної суб'єктивної унікальності і свободи. Художньо-педагогічне спілкування розглядається В. Орловим як процес вивчення закономірностей художньо-естетичного виховання учнів, предметом якого є зміст, форми і методи його реалізації на уроках [5, с. 164].

В. Орлов стверджує, що спілкування у системі “викладач – художній твір – студент” разом із розумінням мови музичного мистецтва забезпечує процес особистісних перетворень, а саме, розвитку професійних якостей майбутніх фахівців [5, с. 149]. Дослідник наголошує позитивну роль таких особистісних якостей викладача, як *терпимість, доброзичливість і тактовність*, адже саме вони забезпечують діалоговий характер спілкування [5, с. 163]. Окрім того, В. Орлов підкреслює важливість установки майбутніх учителів на створення позитивного емоційного фону освітнього процесу, який сприяє діалогічній взаємодії – спілкуванню у системі “викладач –

художній твір – студент” [5, с. 96].

Значимо, що збагачений зміст загально-педагогічних навчальних дисциплін мистецьким та мистецтвознавчим матеріалом сприяє встановленню інтеграційних зв'язків, розширенню світогляду, формуванню тезаурусу майбутніх вчителів початкової школи, підвищенню їхньої пізнавальної активності та інтересу до навчання, заохочує їх до самостійної діяльності, адже за цих умов працювати на заняттях доводиться не з примусу, а з власного інтересу й бажання.

Влучне використання на лекційних і практичних заняттях ілюстративного мистецького матеріалу (цитат і прикладів із класичних літературних творів, репродукцій картин, видів архітектури, уривків з музичних творів, кінофільмів, театральних вистав) унаочнює, демонструє втілення певних педагогічних теорій, принципів, методів тощо, робить їх більш доступними для сприймання, а отже – й краще засвоєваними студентами [2, с. 191].

Має сенс наведення прикладу з досвіду успішної реалізації філософського діалогу на засадах педагогіки партнерства, який було вдало впроваджено під час викладання практичного заняття з навчальної дисципліни “Виховання толерантності в учнів початкової школи”. Так, студенти мали самостійно сформулювати філософські питання, які би відповідали ключовим словам: “демократичні цінності”, “педагогіка партнерства” та “мистецтво”. В ході самостійного критичного аналізу власного досвіду студенти висували ряд філософських питань (загального тлумачення, які не мають однозначної відповіді). Висунуті питання записувалися на дошці, а потім шляхом демократичної процедури (голосуванням) обирали одно із філософських питань, яке студенти розтлумачували на свій розсуд. Приклади філософських питань, які сформулювали студенти: “Що таке демократичні цінності?”, “Чи існували демократичні цінності у минулі століття?”, “Чи повинен вчитель бути демократичним в сучасній школі?”

Стосовно обраного питання кожний учасник групи мав висловити власне судження з оцінкою думок попереднього спікера. Викладач виконував роль фасилітатора: підтримував атмосферу довіри, партнерства, спрямовував роздуми студентів, записував висловлені ними ряд ознак, які розтлумачують обране питання, слідкував за дотримання правил проведення філософського діалогу.

Після знаходження спільних думок студенти розподілялись на групи за бажанням та виконували завдання у мікрогрупах, а саме: створювали комп'ютерні презентації, які висвітлювали приклади втілення демократичних цінностей та педагогіки партнерства у творах різних видів мистецтва. На наступному занятті презентували свої проекти. Інше завдання полягало у візуалізації основних ідей педагогіки партнерства та створенні пантоміми або скульптурної композиції відповідної тематики.

Отже, доцільне використання виразних та зображувальних можливостей видів мистецтва під час вивчення дисциплін загально-педагогічної спрямованості оживлює освітній процес немистецьких спеціальностей, дозволяє розширювати естетичний досвід майбутніх вчителів початкової школи, активізувати їх творчу уяву, знаходити вдалі мистецькі асоціації, що загалом сприяє більш усвідомленому засвоєнню важливих теоретичних педагогічних положень, принципів, понять тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Особливості підготовки майбутнього вчителя початкової школи до реалізації педагогіки партнерства засобами мистецтва має здійснюватися на засадах гуманістичного, аксіологічного, особистісно-зорієнтованого, діяльнісного підходів.

Зміст підготовки має бути спрямований на розуміння сутності й оволодіння уміннями встановлювати суб'єкт-суб'єктні взаємини вчителя з учнями у процесі їхньої спільної діяльності, спираючись на демонстрування зразків таких взаємин у світових творах різних видів мистецтва. Бо саме через сумісні емоційні переживання, роздуми філософсько-естетичного характеру студенти проживають та усвідомлюють важливість узгодженості позицій, вміння налагоджувати контакт, створювати позитивну атмосферу серед усіх учасників освітнього процесу, розуміють значущість взаємної відповідальності, підтримки та співтворчості.

Використана література :

1. Професійний стандарт “Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти” від 10.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18/card3#Files>
2. Лук'яненко О. М. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкової школи засобами мистецтва Освітній простір України. 2018. № 14. С. 190-196.
3. URL: <http://journals.pu.if.ua/index.php/esu/issue/view/216>

4. Матвієнко О. В. Педагогічна взаємодія суб'єктів навчально-виховного середовища школи як складова соціально-педагогічної системи. Topical issues of social pedagogy: Collective monograph. CARICOM, Barbados 2017. P. 100-123.
5. URL: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/15622/1/Matviienko>
6. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / О. П. Рудницька ; [заг. ред. О. В. Михайличенко, ред. Г. Ю. Ніколаї]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 255 с
7. Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін : монографія / за заг. ред. І. А. Зязюна. Київ : Наукова думка, 2003. 262 с.
8. Рудницька О. П. Мистецтво у розвитку культури майбутніх фахівців Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи : зб. наук. пр. ; Акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти / за ред. : І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. Київ : Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. 2003. С. 60-67.

References:

1. Profesiyni standart "Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity" vid 10.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18/card3#Files>
2. Lukianchenko O. M. Formuvannia tsinnisnykh oriantatsii maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly zasobamy mystetstva Osvitniї prostir Ukrainy. 2018. № 14. S. 190-196.
3. URL: <http://journals.pu.if.ua/index.php/esu/issue/view/216>
4. Matviienko O. V. Pedahohichna vzaemodiia subiektiv navchalno-vykhovnoho seredovishcha shkoly yak skladova sotsialno-pedahohichnoi systemy. Topical issues of social pedagogy: Collective monograph. CARICOM, Barbados 2017. P. 100-123.
5. URL: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/15622/1/Matviienko%2C%202017%20mono%2C%20Barbados.pdf>
6. Mystetska osvita v Ukraini: teoriia i praktyka / O. P. Rudnytska ; [zah. red. O. V. Mykhailychenko, red. H. Yu. Nikolai]. Sumy : SumDPU im. A. S. Makarenka, 2010. 255 s
7. Orlov V. F. Profesiine stanovlennia vchyteliv mystetskykh dystsyplyn : monohrafiia / za zah. red. I. A. Ziaziuna. Kyiv : Naukova dumka, 2003. 262 s.
8. Rudnytska O. P. Mystetstvo u rozvytku kultury maibutnikh fakhivtsiv Pedahohika i psykhohohiia profesiinoї osvity : rezultaty doslidzhen i perspektyvy : zb. nauk. pr. ; Akad. ped. nauk Ukrainy, In-t pedahohiky i psykhohohii prof. osvity / za red. : I. A. Ziaziuna, N. H. Nychkalo. Kyiv : In-t pedahohiky i psykhohohii prof. osvity. 2003. S. 60-67.

Лукьянченко О. Н. Особенности подготовки будущих учителей начальной школы к реализации педагогики партнерства средствами искусства.

В статье рассмотрена необходимость формирования готовности будущих учителей начальной школы к реализации педагогики партнерства в современных условиях Новой украинской школы. Охарактеризованы основные принципы и понятия педагогики партнерства. Раскрыты потенциальные дидактические и воспитательные возможности использования лучших образцов разных видов искусства как универсального средства формирования и эмоционального осознания основных положений педагогики партнерства у будущих учителей. Обобщен опыт целесообразного использования классических и современных произведений искусства в процессе преподавания дисциплин не художественного профиля. Отражены примеры реализации отмеченного подхода в процессе преподавания дисциплины "Основы педагогики со вступлением к специальности".

Ключевые слова: педагогика партнерства, виды искусства, воспитательный потенциал искусства, подготовка учителей начальной школы.

Lukyanchenko O. M. The specifics of preparation future primary school teachers for the implementation pedagogy of partnership by means of art.

The article emphasizes the necessity of making changes to the process of preparation of Primary School teachers. It also mentions the relevance of the use of art in the system of higher teacher training education.

Purpose. The aim of the article is to reveal the specifics of the future teachers' training for the implementation of art in the process of preparation of Primary School teachers for the formation of partner collaboration.

Methods include theoretical analysis and generalization of published sources, analysis of advanced pedagogical experience and pedagogical observation.

Originality. The article reveals the approaches to the definition of educational potential of art along with the conditions facilitating the development of teachers' professional qualities necessary for achieving this potential in pedagogical activity. The author characterized the pedagogical categories on which the modern principles of the educational process in the New Ukrainian School are based, such as: subject-subject interaction, general purpose, general activity, positive communication, coordination of positions, active creative position, development of creative initiative.

Conclusions. The research determines the specificity of the preparation of future teachers for the implementation kinds of art, which is manifested in the conscious comprehension of musical activity; harmonization of intellectual and artistic and creative activity; accelerated pace of covering musical material; development of creative initiative and independence of a teacher.

The content of the training should be aimed at understanding the essence and ability to establish the subject-subject relationship between teacher and students in the process of joint activity, based on world works of various types of art. The pedagogical experience is generalized and the importance of joint emotional experiences and philosophical considerations for the assimilation of modern pedagogical principles is revealed.

Keywords: *partnership pedagogy, interaction, general purpose and activity, kinds of art, education potential of art, preparation of Primary School teachers.*

УДК 371.134:786

ORCID – 0000-0001-9232-4691

Макаренко Л. П., Шейко В. О.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ПРИНЦИПАХ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

У статті здійснено комплексне дослідження ефективності формування національно-патріотичної свідомості у майбутніх вчителів музичного мистецтва через створення та впровадження інтегрованих спецкурсів. Для здійснення аналізу принципів та особливостей практичного використання інтегрованого викладання у закладах вищої освіти на засадах компетентнісної практико-орієнтованої підготовки студентів-музикантів до педагогічної та творчої діяльності було вибрано інтегрований спецкурс “Практикум з українського багатоголосого співу”. У публікації зроблено акцент на тому, що вивчення і дослідження національного пісенного фольклору через призму інтегрованого підходу є надзвичайно важливим для комплексного сприйняття студентом національної культури, фольклору та історії рідного краю. Український народний мелос, пройшовши багатоміліметровий шлях формування та розвитку, увібрав в себе найважливіші аспекти народної філософії, етнопедагогіки, менталітету та є важливим фундаментом національної свідомості та ідентичності. Народна пісня упродовж багатьох років була основним стержнем збереження української державності і на даний час фольклорний мелос залишається запорукою соборності та успішності розвитку сучасного суспільства. Отже, основними завданнями майбутнього вчителя музичного мистецтва мають стати продовження традиції народного співу, збереження фольклорної спадщини та виховання національно-патріотичної свідомості у школярів.

Ключові слова: інтегроване навчання, освіта, спецкурс, фольклор, музичне мистецтво, національно-патріотична свідомість, народна пісня.

В умовах бурхливого розвитку суспільства та посиленням інтеграційних процесів у всіх сферах життєдіяльності людини, формування національно-патріотичної свідомості у вищій школі набуває першочергового значення. Потреба створення ефективних спецкурсів з використанням інтригованого навчання, зумовлюється необхідністю успішного розвитку української держави. Даний підхід відповідає вимогам часу та засадам мистецького навчання школярів у Новій Українській Школі (НУШ).

Фундаментальні проблеми українського національного характеру, світогляду та шляхів його формування у підростаючого покоління успішно досліджували М. Костомаров, Т. Шевченко, М. Грушевський, В. Антонович, П. Чубинський, С. Єфремов, Д. Чижевський, Е. Сікорський, В. Янів, Я. Ярема.

Відомий педагог, науковець, перший очільник Міністерства освіти та науки України І. А. Зязюн зазначав, що одна з важливіших функцій держави для забезпечення свого процвітання і поступу – створити вчителю належні умови для виконання ним його найпершого обов’язку: відтворення найвагоміших національних досягнень в історичному поступі держави – культурних, економічних, ідеологічних, політичних, мистецьких тощо [2, с. 293].

У дослідженнях із проблеми виховання патріотизму у студентської молоді, О. Г. Стьопіна акцентує увагу на тому, що виховання патріотизму як духовно-моральної якості студентської молоді, майбутньої інтелектуальної, культурної, політичної, бізнесової еліти України, є сьогодні одним з пріоритетних завдань не тільки у педагогічній науці, але й у процесі державотворення. Провідним шляхом вирішення означеного завдання є створення ефективної системи патріотичного виховання студентської молоді, змістовним компонентом якої є духовно-культурна спадщина народу України” [7, с. 3].

Формування поняття національної свідомості у вітчизняній науці, на даний час, залишається досі актуальним. Ю. Паніч, на нашу думку, дає досить лаконічне визначення даного поняття, та зазначає, що національна свідомість, як відомо, включає теоретичні, буденні, масові та елітні запозичені й асимільовані ідеї, настанови, прагнення, культурні набутки, що утворюють духовний універсум нації [6, с. 45].